

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертаційну роботу
Богдан Наталії Миколаївни
на тему «Теоретико-методологічне забезпечення
узгодження економічних інтересів регіону»,
яку подано до захисту в спеціалізовану вчену раду Д 20.051.12 ДВНЗ
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Міністерства освіти і науки України
представлену на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 –
Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

*1. Актуальність теми дисертаційної роботи, її зв'язок з науковими
програмами, планами та темами*

В сучасних умовах регіон, що є суб'єктом економічних відносин, носієм особливих економічних інтересів, а не тільки об'єктом зосередження природних ресурсів, населення, виробництва і споживання товарів, сфери обслуговування, в регіональних дослідженнях трактується як поліфункціональна і багатоаспектна система. Функціонування регіональної економіки визначається впливом на її макрорівневу структуру з одного боку і мікрорівневу – з іншого. Вплив величезної кількості внутрішніх і зовнішніх факторів визначає особливості функціонування регіональної системи, її економічні інтереси, які реалізуються в процесі розвитку регіону. Для стимулювання розвитку регіонів питання ефективної реалізації їх економічних інтересів має величезне значення, оскільки для розроблення програм з планування та регулювання процесів регіонального розвитку необхідно враховувати і моделювати узгодження інтересів суб'єктів на різних рівнях господарювання.

Ефективне управління соціально-економічним розвитком регіону неможливо без перманентного процесу взаємодії суб'єктів регіональної економіки на основі створення та функціонування такої системи взаємодії, щоб враховувала їх економічні інтереси.

З огляду на це, дисертаційне дослідження Богдан Н.М. є актуальним та висвітлює найважливіші проблеми розвитку регіонів України та вирішує складне наукове завдання щодо розроблення концепції та теоретико-методологічного забезпечення узгодження економічних інтересів регіону.

Подана до розгляду дисертаційна робота виконана у відповідності до тематики науково-дослідних робіт Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова за темами: «Тенденції та напрямки розвитку туристської індустрії України» (номер державної реєстрації 0110U007970, 2011 – 2013 рр.) та «Інноваційні процеси розвитку індустрії туризму: теорія, методологія, практика» (номер державної реєстрації 0114U005034, 2014 – 2017 рр.). В рамках зазначених робіт здобувачем було визначено теоретичні підходи до оцінювання економічних інтересів туристичних підприємств в контексті визначення стратегії їх розвитку, а також досліджено проблематику узгодження економічних інтересів суб'єктів туристської діяльності в контексті розвитку туристської сфери регіону з урахуванням особливостей співробітництва в регіоні.

2. Ступінь обґрунтованості і достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Ознайомлення з матеріалами дисертації, змістом автореферату та публікаціями автора дозволило дійти висновку, що наукові положення, висновки та практичні рекомендації здобувача щодо теоретико-методологічного забезпечення узгодження економічних інтересів регіонів України, є науково обґрунтованими і достовірними, а результати дослідження характеризуються достатнім рівнем наукової новизни.

Обґрунтованість підтверджується тим, що положення дисертації опираються на результати досліджень величезної кількості вітчизняних і закордонних науковців, а також є отриманими в результаті опрацювання значних масивів статистичної інформації.

Зокрема, в процесі дослідження використано такі загальнонаукові методи: аналіз і синтез, наукова абстракція, наукове узагальнення, абстрактно-логічний,

індукції, порівняння, систематизації, експертних оцінок, методи кластерного, кореляційно-регресійного аналізу, системного аналізу, а також метод векторного аналізу. Застосування такого широкого спектру методів, що є своєчасним і адекватним поставленим завданням, дозволило здобувачеві отримати нові наукові положення та результати.

Інформаційну базу дослідження склали законодавчі, нормативно-правові акти органів державної влади й управління, вітчизняна та зарубіжна наукова література, монографічні праці вітчизняних і зарубіжних науковців, статистичні дані державної служби статистики України та її обласних управлінь, державної фіскальної служби України, державної казначейської служби України, міністерства регіонального розвитку, міністерства фінансів України, обласних державних адміністрацій України, аналітичних і рейтингових агентств, матеріали науково-практичних конференцій, форумів, круглих столів, симпозіумів, мережа Інтернет.

Обґрунтованість наукових результатів, що отримані в дисертації, підтверджуються використанням широкої інформаційної бази, а саме – законодавчих, нормативно-правових актів органів державної влади й управління, вітчизняної та закордонної наукової літератури, монографічних праць вітчизняних і закордонних науковців, статистичних даних державної служби статистики України та її обласних управлінь, державної фіскальної служби України, державної казначейської служби України, міністерства регіонального розвитку, міністерства фінансів України, обласних державних адміністрацій України, аналітичних і рейтингових агентств, матеріали науково-практичних конференцій, форумів, круглих столів тощо.

3. Основні наукові результати дисертації, отримані особисто здобувачем

До найбільш вагомих наукових результатів проведеного дослідження, що отримані вперше, слід віднести наступні:

– вперше сформульовано концепцію узгодження економічних інтересів регіону на основі визначення зон відповідальності та зон взаємних економічних

інтересів суб'єктів регіону та з урахуванням динамічності процесів регіонального розвитку (п.1.4, с.102-114);

– вперше розроблено методологічні підходи до досліджень стану регіону з урахуванням просторово-часового фактору його розвитку, що надає можливість отримання наочної та адекватної характеристики існуючого рівня узгодженості економічних інтересів суб'єктів регіону (п.2.1, с. 132-139, п.5.2, с. 377-387);

– вперше запропоновано методичні підходи до формування моделі оцінювання узгодженості економічних інтересів регіону, що завдяки поєднанню векторного та комплексного аналізу дозволяє отримати багатокритеріальну кількісну оцінку стану регіону, що характеризується високим ступенем інформативності та наукової обґрунтованості (п.5.2, с.387-394).

4. Теоретична цінність і практична значимість наукових результатів

Наукові положення, висновки та рекомендації, наведені у дисертації, мають теоретичну та практичну цінність. Отримані здобувачем результати є вагомим внеском у розвиток регіоналістики, і, зокрема, активізації процесів регіонального розвитку з позицій узгодження економічних інтересів регіону та його суб'єктів.

Здобувачем визначено причинно-наслідкові зв'язки процесів розбалансування розвитку регіону в контексті неузгодженості економічних інтересів суб'єктів (с. 55-58), ідентифіковано основні групи суб'єктів-носіїв економічних інтересів на регіональному рівні: владних та бізнес-структур та громадськості, визначено їх внесок та очікування в процесі функціонування та взаємодії, що сприяє порозумінню особливостей виникнення, реалізації та процесів узгодження економічних інтересів (с. 65-68), при дослідженні особливостей виникнення, реалізації та взаємодії економічних інтересів суб'єктів регіону, здобувачем доведено значущість взаємодії суб'єктів та пошуку балансу їх економічних інтересів з позиції ресурсного обміну, що довело необхідність пошуку шляхів узгодження економічних інтересів

суб'єктів (с. 96-100), визначено об'єкти перехресного зіткнення економічних інтересів суб'єктів, визначено їх відмінні та спільні економічні інтереси, точки їх перетину (с.100-102).

Запропонована концептуальна модель управління регіональним розвитком на основі урахування узгодженості економічних інтересів регіону, що ґрунтується на застосуванні моніторингу комплексу індикаторів результативності регіонального розвитку, є ефективним підґрунтям конструкції і функціонування сучасної системи управління регіональною економікою (с. 105-117).

Методичні підходи до формування багатокритеріальної моделі оцінювання узгодженості економічних інтересів на основі поєднання векторного та комплексного аналізу, що пропонує здобувач, дозволяють вирішити складне наукове завдання щодо об'єктивного кількісного оцінювання ступеню узгодженості економічних інтересів регіону та підвищити інформативність кількісної оцінки стану регіону (с. 375-377), та за використанням зазначеної методики здійснено оцінювання інтегрального індикатора узгодженості економічних інтересів на прикладі регіонів України (с. 387-396), за результатами моделювання методом кореляційно-регресійного аналізу встановлено наявність сильної залежності інтегрального індикатора узгодженості економічних інтересів суб'єктів в регіоні від основних інтегральних показників, що характеризують рівень розвитку регіону: інтегральних індикаторів соціально-економічного розвитку регіону, фінансово-економічної безпеки регіону та інвестиційної привабливості регіону та розроблено економетричну модель залежності (с. 396-398).

Серед результатів роботи, які становлять теоретичну цінність, варто виокремити:

уточнений категоріальний апарат в частині трактування понять економічних інтересів регіону, як об'єктивної комплексної характеристики стану регіону, що прагне максимального рівня ефективності розподілу ресурсів з метою забезпечення високого рівня життя населення регіону; а також в частині уточнення поняття узгодження економічних інтересів регіону, що автор

розглядає як процес координування та взаємодії суб'єктів економічних інтересів в контексті регіонального розвитку (с. 120-134);

визначення екзогенних та ендогенних факторів узгодження економічних інтересів регіону, та доповнення їх класифікації через введення нових критеріїв, що дозволяє покращити розуміння особливостей процесів узгодження економічних інтересів регіону та регулювання впливу на них (с.145-168);

дослідження інституційних форм співробітництва в регіоні та на його основі визначення форм та мотивів взаємодії та співробітництва суб'єктів регіону, та форм внутрішньогалузевого і міжгалузевого співробітництва, а також наукове обґрунтування застосування інтелектуальних моделей взаємодії і співробітництва між суб'єктами регіону в контексті забезпечення регіонального розвитку (с. 249-271).

Особливої уваги заслуговують наступні результати, що наведені в дисертації:

запропонований здобувачем комплексний підхід до диференціації регіонів України за рівнем розвитку, що використовує динамічний багатокритеріальний комплекс, який дозволяє підвищити інформативність та ретельність визначення регіональних особливостей розвитку України та є підґрунтям для розроблення регіональних програм та проектів з урахуванням регіональних особливостей та диспропорцій регіонального розвитку, яке здійснюється методом кластерного аналізу, за допомогою чого отримані результати, що мають практичну цінність для підвищення ефективності планування та організації процесів розвитку регіонів України (с. 399-407);

розроблена послідовність реалізації заходів з усунення дисбалансу економічних інтересів офіційного й неофіційного секторів регіону, а також підходи до формування та використання матриці засобів узгодження економічних інтересів суб'єктів регіону, що визначає раціональний підхід взаємного компромісного узгодження економічних інтересів суб'єктів як основний засіб взаємодії суб'єктів регіону (с. 352-369);

запропонована концептуальна модель оптимізації узгодження економічних інтересів суб'єктів на рівні регіонального управління, що дозволяє використовувати існуючу структуру регіонального управління та з мінімальними витратами адаптувати її з метою удосконалення реалізації узгодження економічних інтересів та усунення виявлених протиріч (с. 366-372);

на основі дослідження фінансових аспектів узгодженості економічних інтересів регіону здобувачем визначено особливості податкового розподілу між різними рівнями суб'єктів, а також здійснено дослідження характеру тінізації економіки регіонів України в контексті прояву дисбалансу економічних інтересів суб'єктів регіону, в ході чого встановлено неспроможність існуючої податкової системи відповідати викликам та умовам сучасних загроз економічного зростання в економіці. Запропоновано пропозиції щодо фінансового забезпечення узгодження економічних інтересів регіону, що містять законодавчу складову, фінансову складову, інструменти та важелі (с.410-430).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблені теоретико-методологічні положення доведені до рівня конкретних практичних рекомендацій, спрямованих на забезпечення узгодженості економічних інтересів регіону. Теоретичні висновки, науково-практичні рекомендації та інші прикладні результати наукових досліджень, викладені в дисертації, знайшли практичне застосування в діяльності окремих установ на регіональному та місцевому рівнях, що підтверджується відповідними актами та довідками про впровадження та використання отриманих у роботі результатів, зокрема: в роботі Департаменту економіки і міжнародних відносин Харківської обласної державної адміністрації (довідка № 09-35/1957 від 15.02.2018 р.) використано структурно-логічну схему комплексного оцінювання результативності регіонального розвитку та мультикритеріальну модель оцінювання узгодженості економічних інтересів при розробці щорічних регіональних цільових програм розвитку; в роботі Харківського регіонального відділення ВАОМС «Асоціація міст України» (довідка № 08-35/79 від 15.03.2018 р.) використано методику оцінки узгодженості економічних

інтересів владних та підприємницьких структур, форми та структури взаємодії влади та підприємництва, комплекс заходів з усунення дисбалансу інтересів офіційного й неофіційного секторів економіки; в роботі Міської Ради м. Чугуєва (довідка № 02-02-32/1060 від 14.05.2018 р.) використано практичну пропозицію щодо застосування матриці способів узгодження інтересів взаємодіючих суб'єктів; в роботі Селищної Ради смт. Мала Данилівка (довідка № 02-19/907 від 17.02.2018 р.) використано практичні пропозиції стосовно заходів із стимулювання та підтримки розвитку малих підприємств та його фінансового забезпечення, що сприятиме розвитку підприємництва та економіки на місцевому рівні; використані у навчальному процесі Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова (довідка № 05-179/1 від 24.04.2018 р.) при викладанні дисциплін «Основи наукових досліджень», «Сіті-брендінг», «Управління сталим розвитком туризму».

5. Повнота викладення положень дисертації в опублікованих працях і в авторефераті

Основні ідеї, положення і найважливіші результати дисертації опубліковано автором самостійно та у співавторстві в 54 наукових працях, зокрема: 1 одноосібна монографія; 2 розділи у колективних монографіях та монографіях у співавторстві; 27 наукових статей, з них – 23 у наукових фахових виданнях України, 19 статей у виданнях іноземних держав та у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз; 24 публікації за матеріалами конференцій; 1 публікація – в інших виданнях. Загальний обсяг публікацій становить 34,2 ум. друк. арк., особисто здобувачеві належить 31,34 ум. друк. арк.

Результати дисертаційної роботи отримали широку апробацію – вони доповідалися і обговорювалися на 22 міжнародних науково-практичних конференціях. В публікаціях достатньою мірою розкрито основні положення дисертації, висвітлено суть наукової новизни отриманих результатів. Публікації відповідають встановленим вимогам, в них визначено наукові задачі, методи їх

вирішення й описано отримані наукові результати. Автореферат написаний у науковому стилі, літературною мовою, згідно з поставленими вимогами і повною мірою відображає зміст і структуру дисертації.

6. Відповідність дисертаційної роботи встановленим вимогам

Подана на розгляд дисертаційна робота Богдан Н.М. містить усі необхідні структурні елементи та включає вступ, п'ять розділів, висновки, список використаних джерел, додатки. Робота написана українською мовою, з дотриманням наукового стилю викладання матеріалу.

Виклад матеріалу дисертації є добре структурованим, прослідковується логічний взаємозв'язок між окремими розділами роботи. Обраний стиль викладення матеріалу дозволив автору розкрити сутність проблеми, дослідити її теоретичні, методологічні й практичні аспекти, дійти певних висновків та сформулювати конкретні пропозиції.

За змістом, структурою та оформленням робота відповідає вимогам, що висуваються до докторських дисертацій. Мета, об'єкт, предмет дослідження сформульовані коректно. Для досягнення поставленої мети сформульовано і вирішено низку завдань на основі застосованих наукових методів і підходів, в тому числі інструментарію економіко-математичного моделювання. Перелік положень та результатів, представлених Богдан Н.М. у дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук, не містить результатів кандидатської дисертації.

7. Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації

Детальне вивчення та проведений аналіз представлених тексту дисертаційної роботи та автореферату дозволяють дійти висновку, що за сутністю викладеного матеріалу вони є ідентичними. Сутність викладених в авторефераті наукових положень, висновків і рекомендації в повному обсязі і належним чином розкрито й обгрунтовано в тексті дисертації. З тексту автореферату можна зробити висновок про характер дисертаційної роботи, а також цінність отриманих результатів для науки і практики. Матеріал, викладений в авторефераті за своєю сутністю є ідентичним положенням, які

наведені у дисертації. Зміст та структура автореферату відповідає встановленим вимогам.

8. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Зважаючи на численні позитивні результати представленої дисертації та підкреслюючи науково-практичну значимість висновків і пропозицій роботи, вважаємо за потрібне звернути увагу на окремі недоліки та положення, які є предметом дискусії:

1. У п.1.1 «Сутність та особливості економічних інтересів в регіональній економіці» в ході дослідження підходів до трактування категорії «економічний інтерес» здобувачем недостатньо конкретно структуровані особливості та відмінності у підходах авторів різних шкіл та напрямків, що б дозволило чіткіше відслідкувати закономірності та генезу вказаної категорії.

2. Під час дослідження проблематики взаємодії держави, підприємництва та тіньової економіки в регіоні (с. 68-75) вивчено та узагальнено велику кількість підходів вітчизняних та закордонних науковців щодо вирішення цієї проблематики, але не зроблено чіткого висновку щодо можливостей застосування конкретних закордонних моделей взаємодії держави та бізнесу, що зробило б дослідження зазначеного питання більш логічно завершеним.

3. При висвітленні здобувачем підходів до вимірювання ефективності регіонального розвитку та формування відповідних індикаторів (п. 1.3), не простежується зв'язок вирішення цієї проблематики із необхідністю узгодження економічних інтересів регіону.

4. Доводячи необхідність впровадження зарубіжної практики зовнішнього громадського моніторингу в Україні на рівні держави та на регіональному й місцевому рівнях (с. 113-114), автор не пояснює механізм здійснення такої практики. Детальніша розробка вказаного механізму значно підвищила б практичну значущість пропозицій для підвищення ефективності та якості рішень і дій органів влади.

5. В ході висвітлення питань щодо визначення, сутності та особливостей узгодження економічних інтересів регіону (с. 128-137), автором майже не

здійснено ретроспективний аналіз щодо підходів до трактування зазначеної категорії, що підвищило б науковий рівень викладення матеріалу з даної проблематики та наукову обґрунтованість запропонованого трактування зазначеної категорії.

6. Досліджуючи детермінанти узгодження економічних інтересів регіону (п. 2.2), здобувач особливо підкреслює значення культурних, соціальних та психологічних детермінант, а детермінанти фінансово-економічного характеру згадує лише побіжно, хоча, логічно, що саме економічним детермінанти варто приділити увагу стосовно реалізації та узгодження саме економічних інтересів.

7. Розглядаючи тріаду регіональних економічних інтересів: «регіон-галузь-підприємство» (с.184-187), здобувачем не пояснюється логіка відбору наданих комплексів показників оцінювання економічних інтересів вказаних суб'єктів.

8. Для розрахунку інтегрального індикатора фінансово-економічної безпеки регіонів України автором запропоновано перелік показників, що його формують, але у вказаному переліку є показники, що деяким чином дублюються (с. 226-229), тому варто було б детальніше обґрунтувати вибір показників для розрахунку.

9. Назва та зміст п. 1.3 «Індикатори результативності регіонального розвитку та їх вплив на залучення інвестицій в регіон» та п. 4.1 «Науково-методичні підходи до формування системи індикаторів результативності регіонального розвитку» дещо збігаються та містять деяку кількість схожої інформації, тому варто було б їх скоротити або об'єднати.

10. Висвітлюючи фінансові аспекти узгодженості економічних інтересів регіону, автор дослідив особливості та проблеми тінізації економіки в регіонах, акцентуючи увагу на формуванні неофіційного сектору як прояву розузгодженості економічних інтересів, але, не визначив чіткого фінансового механізму усунення такої розузгодженості з позиції конкретизації зменшення тіньового сектору.

Проте, зазначені зауваження та дискусійні питання не носять принципового характеру та не знижують загальної цінності положень,

винесених здобувачем на захист і загальної високої оцінки дисертаційної роботи.

9. Загальний висновок

Дисертаційна робота Богдан Наталії Миколаївни «Теоретико-методологічне забезпечення узгодження економічних інтересів регіону» можна визнати цілісним, самостійно виконаним завершеним дослідженням, яке проведене на належному теоретичному та методичному рівнях. В авторефераті дисертації розкрито суть основних положень дисертації, які виносяться на захист. Тема дисертаційної роботи і широке коло завдань, які вирішено для досягнення поставленої мети, відповідають наспорту спеціальності 08.00.05 – Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

За змістом і оформленням дисертаційна робота відповідає вимогам п. 9, 10, 12, 13 та 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р. та № 159 від 30.12.2015 р.), а її автор, Богдан Наталія Миколаївна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

Доктор економічних наук, доцент
Інститут економіко-правових досліджень
НАН України
старший науковий співробітник
відділу проблем міжрегіонального
співробітництва

Еліна Борисівна Бойченко

